

An Evaluation with Regard to Sufficiency of Associate's Degree Education in the Field of Law and Sufficiency of Legal Education at Vocational Schools of Justice in Turkey

Başak Oya KORAP¹

Keywords

Legal Education,
The Vocational
Schools Of Justice,
Law Department,
Justice Programme,
Vocational
Competence.

Abstract

To provide tranquility and order in a society is possible only if , constituting and protecting justice, equity, freedom, peace and security in it. Law is a rule of social order that confront every area of social life and needed every time by everyone. It is very important that to be embraced by individuals of society and the stationary culture of obeying these rules right along with effectiveness, deterrence and providing justice characteristics of these rules which are binding and existed by orders and prohibitions. The first aim of legal education is training individuals who know their own rights and responsibilities and strong personalities. Thus it will be contribute this stationary conscious that is studied law lessons in the field of social sciences at least associate degree. The other aim is need of quified manpower in the field of law in practice. There is a need for well-educated jurists to ensure that the state can successfully fulfill the function of legislative executive jurisdiction. These human resources are primarily provided by law faculties, and are being met by other faculties and vocational schools.

As the number of faculties and vocational schools increased every year, they do not fully meet the needs of the present. The shortage of teaching academic staff and inadequate practice made law education questionable. Many students, including students studying at the law faculties, are unaware of the justice mechanisms such as courts, executive offices and execution centers during their education period, and it is unfortunately observed that some of them remain helpless with theoretical knowledge after graduation and are forced to seek help from permanent practitioners. At the level of associate degree, the situation is not very welcoming. However, the Vocational Schools of Justice are associate degree programs opened with the aim of educating the justice assistant service personnel who have the basic legal concepts and basic legal principles, the legal profession's justice profession ethics and the ability to solve the problems of continuous learning and basic law.

Law education at the associate degree has become a center of attraction of the vocational schools of justice, and the law department and the Justice Programs have been established in many vocational colleges as well as the number of students has increased significantly. Nowadays, the number exceeds 700; Vocational schools; Vocational Schools of Social Sciences Vocational Schools of Health Sciences etc. There are many different

¹ Corresponding Author. Öğr. Gör., Yalova Üniversitesi, Çınarcık MYO, Adalet Programı, basakoya@hotmail.com

programs within the vocational schools established by name. Justice programme is one of these. In addition to formal education, there is also an undergraduate education in justice in the field of open education faculties. When we examined the conditions of learning of open and distance education schools, it is seen that education is provided with materials consisting of slides. Especially the lack of current term practising lessons and summer internship education is a big problem in the phase of activity. In terms of vocational student development, it is a fact known to those who are studying in formal education and who are graduates who are well versed in the formal education, knowing professional difficulties and professional terms when compared to formal education. Despite this, the advantages of formal education are clear and diminishing in distance education.

In our study, we are concerned about the problems of formal education in the field of law, open and distance associate degree education and numbers of these institutions, success statistics in employment, differences between the curriculums of these and in which learning efficacy evaluation will be made on the subjects.

Article History

Received
28 May, 2017
Accepted
9 June, 2017

Türkiye’de Adalet Meslek Yüksekokulları ve MYO Adalet Programlarında Verilen Hukuk Eğitimine İlişkin Bir Değerlendirme ve Çınarcık MYO Örneği

Anahtar Kelimeler

Hukuk Eğitimi,
Adalet Meslek
Yüksekokulları,
Hukuk Bölümü,
Adalet Programı,
Mesleki Yeterlilik.

Özet

Bir toplumda huzur ve düzenin sağlanması, ancak o toplum içinde adaletin, eşitliğin, özgürlüğün, barış ve güvenin sağlanması ve korunması ile mümkündür. Hukuk, sosyal yaşamın her alanında karşılaşılan ve herkesin her zaman ihtiyaç duyduğu bir sosyal düzen kuralıdır. Emir ve yasaklardan oluşan ve uyulması zorunlu olan bu kuralların etkinliği, caydırıcılığı ve adaleti sağlama özelliğinin yanı sıra, toplumu oluşturan bireyler tarafından benimsenmiş olması ve bu kurallara uyma ve adalete olan güven bilinci ve kültürünün yerleşmiş olması çok önemlidir. Hukuk eğitiminin de öncelikli amacı, hak ve yükümlülüklerini bilen, sorumlu ve kişilik sahibi bireyler yetiştirmektir. Bu bakımdan sosyal bilimler alanında en azından ön lisans düzeyinde hukuk derslerinin okutulması bu bilincin yerleşmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Diğer bir amaç ise, uygulamada hukuk alanında nitelikli insan gücüne olan ihtiyaçtır.

Bilindiği üzere devletin üç sac ayağı bulunmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı. Hukuk denildiğinde ilk akla gelen yargıdır. Oysa ki, hukuk, bu üç erk içinde iç içe bulunmaktadır. Kuralın konulması yasama, bu kuralın icrası yürütme ve bu kurala aykırılığın ortadan kaldırılması, adaletin sağlanması yargı erkinin görev ve yetki alanına girmektedir. O nedenle iyi yetişmiş hukukçulara ihtiyacı vardır. Bu insan kaynakları başta hukuk fakültelerinden sağlanmakla birlikte, diğer fakülte ve meslek yüksekokullarından karşılanmaya çalışılmaktadır.

Her geçen yıl bu fakülte ve meslek yüksekokullarının sayısı arttırıldığı halde, mevcut ihtiyacı tam olarak karşılamamaktadır. Öğretim elemanı açığı ve uygulama yetersizliği yükseköğretimde hukuk eğitim ve öğrenimini sorgulanır hale getirmiştir. Hukuk fakültesinde okuyan öğrenciler de dahil olmak üzere birçok öğrencinin sürekli uygulamacılardan yardım almak zorunda kaldıkları gözlemlenmektedir. Önlisans düzeyinde ise durum pek iç açıcı değildir. Oysa ki, Adalet Meslek Yüksekokulları, hukukun temel kavramları ve temel hukuk prensiplerini benimsemiş, hukuk mesleğinin gerektirdiği adalet meslek etiği anlayışına sahip, sürekli öğrenme ve temel hukuk sorunlarını çözebilme becerisini kazanmış adalet yardımcı hizmet personeli yetiştirme amacı ile açılmış önlisans programlarıdır.

Ön lisans düzeyinde hukuk eğitimi adalet meslek yüksekokullarının yanı sıra pek çok meslek yüksekokulu içerisinde de Hukuk Bölümü ve Adalet Programları kurulmuştur. Günümüzde sayısı 700'ü aşan; meslek yüksekokulu, sosyal bilimler meslek yüksekokulu, sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu vb. adlarla kurulan meslek yüksekokullarının bünyesinde birçok farklı programlar bulunmaktadır. Adalet Programı da bunlardan biridir. Örgün öğretime ek olarak açık öğretim fakülteleri bünyesinde de adalet ön lisans eğitimi verilmektedir.

Özellikle açık öğretim ve uzaktan eğitim okullarının öğrenim görme koşullarını incelediğimizde slaytlardan oluşan materyaller ile eğitim verildiği görülmektedir. Özellikle dönem içi uygulama dersleri ve yaz stajı eğitimi bulunmaması, UYAP ve Klavye Tekniği dersleri gibi adalet yardımcı hizmet personelinin en sık kullandığı uygulamalı araçlara ilişkin eğitimin hiç verilmemesi ya da yalnızca teorik olarak verilmesi mesleki faaliyet aşamasında oldukça büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dava ve İcra Takip Memurluğu, Zabıt Kâtipliği, İcra Memurluğu, İnfaz Koruma Memurluğu ve Mübaşirlik gibi meslek grupları açısından değerlendirecek olursak; Adalet Meslek Yüksekokulu Örgün eğitimde okumakta olan ve mezun olmuş öğrencilerin bu meslek gruplarında çalışmak adına almış oldukları eğitime karşın, diğerlerine göre hiçbir öncelik tanımadan değerlendirmeye tabi tutulması, mesleki liyakat noktasında eksiklikler doğurmaktadır.

Çalışmamızda hukuk alanında örgün, açıktan ve uzaktan ön lisans eğitimi ve bu kurumların sayılarına ilişkin veriler, istihdamdaki başarı istatistikleri, söz konusu öğretim programlarının müfredatları arasındaki farklılıklar sebebiyle yeknesak bir eğitimin gerçekleştirilememesi sorunları üzerinde durularak söz konusu programlardan hangilerinde öğrenim başarısı ile istihdam sonrası personel hizmet verimliliği sağlandığı konularında değerlendirme yapılacaktır.

Article History

Received
28 May, 2017
Accepted
9 June, 2017

1. Giriş

Türkiye’de ve dünyada hukuk eğitiminin yeniden tasarlanmasına yönelik duyulan ihtiyaca cevaben yapılan başlıca tartışmalarda odak noktası, mesleki uygulamaların hukuk eğitimine dahil edilip edilmemesidir. Bu hususta bazı yazarlar, hukuk eğitimi içerisinde teorik verilerin yanı sıra mevcut hukuk şirketlerinde uygulanabilir mesleki ve teknik becerilerin de öğretilmesi gerektiğini savunmaktadır (Sommerland etc., 2015:51). Diğer bir grup yazar ise, hukuk eğitiminin içerisinde uluslararası hukuk süreçlerinin ve küresel vatandaşlığın ön plana çıkarıldığı, teorik bir hukuk eğitiminin verilmesini savunmaktadır (Cotterell, 2012:500). İngiliz hukukunda konu, “uluslararası hukuk eğitimi (transnational law education)” olarak ifade edilmektedir. Çoğunluk görüşü ise, bir hukuk eğitiminin kültürel ve etnografik bir süzgeçten geçirilmesi gerektiği, öğrencilere yerel hukuk kuralları benimsetildikten sonra ancak temel prensiplere ve uluslararası antlaşmalara ve insan haklarına ilişkin hususlarda uluslararası bir hukuk eğitimi verilebileceği yönündedir (Darlan- Smith, 2015:3). Ancak böyle bir eğitimin verildiği hukuk akademileri, mesleki beceri eğitiminden farklı olarak teorik bir küresel vatandaşlık hareketine hizmet verebilir. Kanaatimizce konunun Türkiye’de uygulanabilirliği hukuk akademilerinde ikili bir statüye gidilerek gerçekleştirilebilir. Uluslararası hukuk ve ulusal hukuk eğitiminin ikili bir uygulamayla verilmesi gerekir. Bunun yanı sıra yargı mercilerinin ve hukuk şirketlerinin tam merkezinde olduğu hukuk piyasasının ihtiyacına yönelik mesleki

ve teknik beceriye sahip hukukçu ve adalet meslek personeli yetiştirecek farklı bir yapılanmaya gidilmelidir.

Bilindiği üzere hukuk eğitiminin temeli, pozitif hukuk ekolü ile doğal hukuk doktrinine dayanmaktadır. Platon'un doğal hukuk anlayışı ve öğretiminin temelinde, ahlaktan arınmamış siyaset ve yasalara bağlı devlet yatmaktadır (Tahiroğlu, 1970:364). Bu önermeden hareketle hukuk eğitimi, ilahi bir iyilik arayışını hukuk kurallarında görmeye çalışan, hukuk kurallarını iyilik ve hakkaniyet gözlüğü ile sorgulayan ve bunu bilimsel gerçekliğe taşıyabilen, devlet erklerinin hukuk kuralları ve özgürlükler ile sınırlanmasını amaç edinen bir bilimin eğitimi ve öğretimidir. Türk hukukunda hukuk eğitimi, lisans düzeyindeki hukuk fakültelerinde 4 yıllık teorik bir eğitim olarak verilmekte ve söz konusu eğitim içerisinde temel hukuk prensipleri, ulusal hukuk kuralları ve yargı içtihatları yanı sıra insan hakları ve devletlerin uluslararası alanda bağlı oldukları hukuk kurallarına ilişkin bir eğitim verilmektedir. Buna karşın, öğrencilerin hukuk piyasasında mesleki ve teknik becerilerini gösterebilecekleri uygulama eğitimi verilmemektedir. Bu alan daha ziyade mesleki okullara bırakılmakta, ön lisans düzeyinde eğitim alan öğrencinin mesleki uygulamaya dönük bir eğitim ile ulusal hukukun temel prensiplerine yönelik teorik bir eğitim alması sağlanmaktadır. Bu durum adalet meslek yüksekokulları ve meslek yüksekokullarının adalet programlarına dikkat çekmektedir.

Zira ulusal hukuk teorisi ile donatılmış bir hukuk mezunu, mesleğin ilk yıllarında uygulama zorlukları ile karşılaşmakta, bu hususta adalet meslek yüksekokulu mezunları gibi hukuk bilgisine sahip ara elemanların desteğine ihtiyaç duymaktadır. Ancak piyasada ve adli teşkilat içinde bu elemanların dahi yetersiz olduğu bilinen bir gerçektir. Zira günümüzde lisans düzeyindeki hukuk eğitiminin yetersizliğinden çok, ön lisans düzeyindeki hukuk eğitiminin kalitesinin çok düşük olduğu yönünde tartışmalar sözkonusudur.

Dünyada lisans düzeyinde küresel ve ulusal hukukun yanında mesleki tecrübeye dayalı hukuk eğitimi tartışılmakta iken, Türk hukuku açısından bu durum daha da üzücüdür. Mesleki uygulama eğitimi, meslek yüksekokulları düzeyinde dahi içi boşaltılan staj uygulamaları sebebi ile tam olarak uygulanamamaktadır.

2. Lisans Düzeyindeki Mesleki Hukuk Eğitimi İçerisinde Hukuk Kliniklerinin Yeri

Lisans düzeyindeki hukuk eğitiminin mesleki yeterlilik ve teknik becerilerle iç içe verilmesi gerekliliğini savunan görüş ile birlikte karşılaştırmalı hukukta "hukuk kliniği" kavramı ortaya atılmıştır. Böylece öğrencilerin hem hukukun teorik temellerini öğrenirken bir taraftan da uygulamaya dönük faaliyetlerle teorik bilgiyi mesleki tecrübeye dönüştürmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Hukuk kliniği, hukuk eğitimi alan öğrencilere, meslek hayatlarında karşılaşılabilecekleri hukukî uyuşmazlıkları çözerken öğrendikleri teorik ve soyut bilgileri, somut olaya nasıl uygulayacaklarını ve bu uyuşmazlıkları, adalet ve hakkaniyet çerçevesinde nasıl çözümleneceklerini kapsayan bir terimdir (Uyumaz, Erdoğan, 2015:461). Uzmanlaşmış hukuk kliniği enstitüleri, öğrencilere karmaşık teorik bilgileri, gerçek hukuki uyuşmazlıklara nasıl uygulayacaklarını uygulama örnekleri (yargı kararları ve senaryolar) üzerinden eğitim vermeyi

amaçlamaktadır. Böylece hukuk fakültesinden mezun olan bir hukuk öğrencisinin de tıpkı bir tıp fakültesi öğrencisi gibi, hukuk kliniklerinde gerçek adli vakalar ile yüz yüze gelmesi ve bunlarda aktif olarak rol alması söz konusu olmaktadır (Dimitrova-Simeonova, 2008:263). Çoğu zaman alanında uzmanlaşmış avukatların da katılım gösterdiği dersler ve toplantılarda, ilgili hukuk bürolarının dava dosyaları ve adli işlem gerektiren diğer hukuki işler, öğrenciler ile birlikte tartışılmakta, gerekli görüldüğünde öğrencilere (uzman avukatların yardımıyla) uygulama yapmaları sağlanmaktadır.

Karşılaştırmalı hukukta Fransa'nın başı çeken düzenlemesiyle kurulan hukuk kliniği, daha sonra İtalya, İngiltere ve Kara Avrupa ülkelerinde uygulanmaktadır (D'Amelio ve Akğüc, 1936:71). Avrupa'da uzman bir hukuk akademisyeni sorumluluğunda kurulan enstitülerde söz konusu eğitim verilirken, Türk Hukukunda söz konusu kliniklerin bir enstitü şeklinde kurulmadığı tespit edilmiştir.

Türk hukukunda, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öncülüğünde kurulan hukuk klinikleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Hukuk Kliniği, Anadolu Üniversitesi, Bilgi Üniversitesi gibi üniversitelerin hukuk fakültelerinin hukuk klinikleri söz konusu uygulamaya örnek teşkil etmektedir. Ülkemizde de hukuk klinikleri uygulamaya yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çalışmalarda Ankara Barosu vd. Barolar, Türkiye Barolar Birliği, Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı başta olmak üzere ilgili Bakanlıklar ve kamu kuruluşları ile sivil toplum örgütleri işbirliği içinde çalışmakta ve sonuç olarak pek çok mesleki ve akademik raporlar ortaya konulmaktadır.

Bilindiği üzere akademik eğitimin amacı bir mesleğe hazırlamak olduğundan, bu eğitim meslekî yaşamın gerektirdiği asgarî ihtiyaçları karşılayacak biçimde şekillendirilmelidir. Teorik uzmanlığa fazlası ile dayanan bir eğitim, eğer özel olarak bu meslek yapılacaksa talep edilebilir. Özel bir meslek için özel bir eğitim ve uzmanlaşma daha yararlıdır. Şüphesiz, belli bir zaman dilimi içerisinde her alanda çalışacak mükemmel hâkimler, ekonomi için ihtiyaç duyulan hukukçular ve diğer profesyonellik gerektiren alanlarda etkin ve yeterli hukukçuları yetiştirmek mümkün değildir (Hativa,2000:104). Bu noktada, lisans düzeyinden sonraki safhada etkili ve uygun bir zaman dilimine yayılmış, seçilen mesleğe yönelik stajlar ile değişim ve yeniliklere ayak uydurmak anlamında meslekî faaliyete yönelik meslek içi eğitime eğilmek zorunludur.

Meslek içi eğitime odaklı bir eğitimde olmazsa olmaz olan dönem içi uygulama ve staj yapılması ülkemizdeki hukuk fakültelerinin ders planlarında yer almaması sebebiyle hukuk klinikleri bu ihtiyaca cevap vermeye çalışmaktadır. Öğrenciler, söz konusu kliniklerde kanun tasarıları hazırlamakta, makaleler yazmaktadır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Hukuk Kliniğinin hazırladığı "Çocukların Cinsel İstismarını Önlemeye Yönelik Kanun Tasarısı Çalışması" buna bir örnektir.

Hukuk kliniklerinin hukuki temeli ise ilgili üniversitelerin senato kararıyla yürürlüğe giren çalışma yönergeleridir. Anadolu Üniversitesinin 2013 yılı Senato Kararı ile yürürlüğe giren Anadolu Üniversitesi Hukuk klinikleri birimi Yönergesi m.5 uyarınca birimin organları, Müdür ve Yönetim Kurulundan oluşmaktadır.

Müdür, Hukuk Fakültesi öğretim elemanları arasından üç yıl süreyle görevlendirilmektedir. Böylece hukuk kliniğinin üniversite organlarından biri olması sağlanmıştır.

Söz konusu yönergenin 3. Maddesinde ise, birimin amacının hukuk fakültesinde verilen hukuk eğitiminin niteliğini artırmanın yanı sıra toplumun dezavantajlı kesimlerine ücretsiz hukuk yardımı sağlamak olarak belirtilmiştir. Böylece söz konusu hukuk klinikleri, hem bir nevi Baroların Adli Yardım hizmetinin akademik düzeydeki bir örneğini sergilemekte, hem de hukuk fakültesi öğrencilerinin almış olduğu teorik eğitimi aktif olarak gerçek olaylara yansıtmasını sağlamaktadır.

3. Hukuk Klinikleri İçerisinde Değerlendirilebilecek ve Mesleki Beceriyi Geliştirecek Diğer Faaliyetler

Ülkemizde mesleki beceriyi geliştirecek ve hukuk eğitimi içerisinde yer alması gerektiğini gözlemlediğimiz başkaca faaliyet ve uygulamalar da mevcuttur. Öğrenciler tarafından hukuk fakültesi dergisi çıkartılması, öğrenci odaklı eğitimin ve hukuk kliniğinin bir parçası olabilecek türden bir uygulamadır. Böyle bir dergide makale yayımlayacak olan öğrenciler, teorik bir problemi pratik ile birlikte ele alarak incelemeli, bilimsel yayın kuralları çerçevesinde yayımlanan eserin ortaya çıkış sürecinde okumayı, okuduğunu anlamayı, araştırmayı ve yorumlamayı öğrenir, öğretim üyesinden yardım alarak kendisini geliştirir, özgüvenini artırır. Bu duruma örnek olarak Ankara Üniversitesi Hukuk Kliniklerinin yayınladığı makaleler, ülkemizdeki pek çok uygulamadan yalnızca birkaçıdır.

Benzer şekilde, öğrenciler tarafından organize edilecek olan bilimsel sempozyumlar ve münazaralar, öğrencilerde güncel hukukî sorunlar hakkında farkındalığın oluşmasına, ve topluluk önünde konuşarak medenî cesaret elde etmelerine katkı sağlayacaktır (Gürseler vd, 2008:72). Nitekim İstanbul Üniversitesi Hukuk Kliniklerinin 2016 yılında gerçekleştirdiği "Mülteci Hukuku" konulu sempozyum ve gerçekleştirilen pek çok söyleşi, çeşitli hukuk fakülteleri ile ortak dersler bu uygulamaların örneklerini teşkil etmektedir.

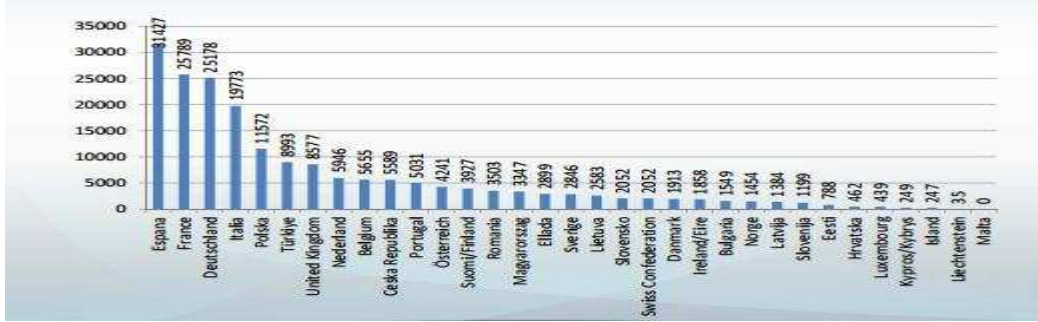
Öğrencilere yabancı bir hukuk sistemini ve hukuk eğitimi görme imkânı vermesi açısından Erasmus, Full Bright, ISAAC programları aracılığı ile yabancı üniversitelerle işbirliği yapılarak öğrenci hareketliliğinin sağlanması, öğrencinin yurt dışında bulunan bir hukuk fakültesinden ders alması, birkaç yıl o ülkede yaşaması ve öğrenim görmesi, hukuk eğitimine önemli katkılar sağlayacağı tartışılmaz. Benzer bir durum, öğretim üyesi hareketliliği için de söz konusudur.

Avrupa Birliği Bakanlığı ve AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı'nın 2010- 2011 yılına ilişkin yapmış olduğu Erasmus öğrenci hareketliliği, öğrenci staj hareketliliği ve verilerin faaliyet alanlarına göre dağılım istatistikleri bize hukuk eğitiminde öğrenci değişim programına katılanların yüzdelik diliminin diğer alanlara göre yüksek olduğunu göstermektedir. Zira araştırmaya göre 2010-2011 yılında Türkiye genelinde Erasmus programı ile değişim hareketliliğine katılan toplam 10.096 öğrencinin % 33,4'ü hukuk ve diğer sosyal bilimler ile işletme alanındaki öğrencilerden oluşmaktadır.

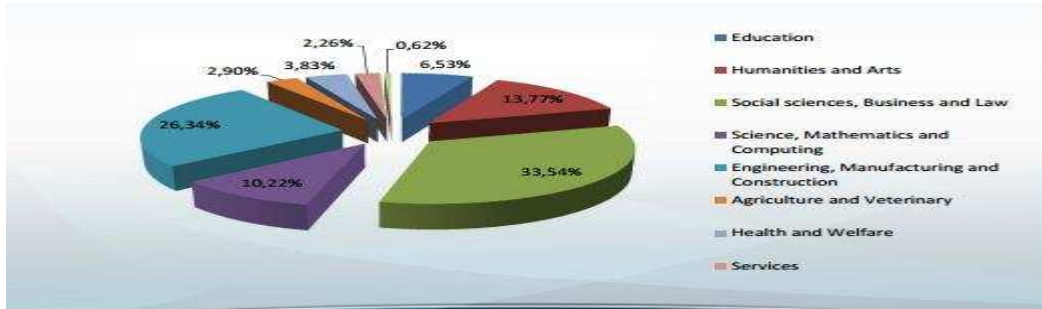
Şekil 1: T.C 2010-2011 Öğrenci Staj Hareketliliği

Şekil 2: 2010-2011 Öğrenci Öğrenim Hareketliliği

Şekil 3: 2010-2011 Öğrenci Öğrenim Hareketliliği Alanları

Konuyu Yalova Üniversitesi bazında incelediğimizde ise, bu sayılar daha da düşmektedir. Yalova üniversitesi 2014 yılı ve 2015 yılı faaliyet yılı raporlarına göre öğrenci sayısındaki değişim aşağıdaki tablodaki gibidir.

Şekil 4: Öğrenci Sayısındaki Yıllara Göre Değişimi

Söz konusu sayılar içerisinde 2014 yılında 9 öğrenci (4'ü hukuk fakültesi öğrencisi), 2015 yılında 1 öğrenci, 2016 yılında 1 öğrenci Erasmus değişim programı ile öğrenci öğrenim hareketliliğine katılmıştır. Görüldüğü üzere hukuk fakültesi içerisinde yalnızca 4 öğrenci değişim programına katılmıştır. Yalova

Üniversitesi Çınarcık MYO Adalet Programında henüz öğrenci hareketliliğine katılan öğrenci bulunmamaktadır.

4. Meslek Yüksekokulları İçerisindeki Adalet Programı ve Adalet Meslek Yüksekokullarının Yapılanması

Meslek yüksekokulları içerisinde Adalet Meslek Yüksekokulu veya Adalet Programının yapılanma türleri aşağıdaki gibidir;

- Hukuk Fakültesi bünyesinde kurulmuş olan Adalet Meslek Yüksekokulları (Balkan ve Üstüntaş, 2013:99), DEÜ Hukuk Fakültesi Adalet MYO buna bir örnek teşkil etmektedir.
- Meslek Yüksekokullarının içerisinde Hukuk Bölümü, Adalet Programı. Yalova Üniversitesi Çınarcık MYO Adalet Programı buna bir örnek teşkil etmektedir.

Sosyal Bilimler MYO içerisinde Hukuk Bölümü ve Adalet Programı olarak düzenlenişi. 2017 Senato Kararı ile Yalova Üniversitesi bünyesinde MYO'larının da Sağlık Bilimleri (Termal MYO), Sosyal Bilimler (Çınarcık MYO), Teknik bilimler (Yalova MYO) şeklinde düzenlenmesi söz konusudur.

- İlgili Üniversite Bünyesinde bağımsız bir MYO türü olarak Adalet MYO'nun kurulması.

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nu dayanak alarak düzenlenen Vakıf Yüksek Öğretim Kurumları Yönetmeliği gereğince herhangi bir üniversite bünyesinde kurulmaksızın bağımsız bir Vakıf MYO yapılanması içerisinde Adalet Programının kurulması (Kavram MYO buna bir örnek teşkil etmektedir).

Söz konusu yapılanma şekillerindeki farklılıklar eğitim ve öğretim yeterliliği bakımından çelişki yaratmaktadır. Ayrıca tüm bu yapılanmaların ders planlamaları ve verilecek hukuk eğitiminin teorik ve uygulama ders saatleri, ders türleri, teorik derse kaynak tutulacak bilimsel eserler gibi konuların içeriklerinin, çerçeve kurallarının ve asgari şartlarının ilgili üniversitelerin ön lisans eğitim-öğretim yönetmeliğinde düzenlenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Bu hususa örnek teşkil etmesi kabilinden, ifade etmek gerekir ki, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adalet MYO ders içerikleri göz önüne alındığında teorik hukuk derslerinin yanı sıra büro yönetim teknikleri dersi zorunlu ders olarak okutulmakta iken, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniv. MYO Adalet Programı içerisinde Büro Yönetim ve Teknikleri dersi zorunlu ve seçimlik dersler arasında bulunmamaktadır. Buna karşılık Yalova Üniversitesi Çınarcık MYO Hukuk Bölümü Adalet Programı içerisinde ise söz konusu ders 2. dönem seçimlik dersler arasında yer almaktadır. Benzer şekilde FSMVÜ Adalet Programı içerisinde zorunlu ders olarak okutulan Özel Sigorta Hukuku ve E-Ticaret Hukuku dersleri, mesleki işgücü piyasasının ihtiyacına göre tasarlanmış dersler olmasına karşın diğer üniversite ders planları arasında bulunmamaktadır.

Söz konusu farklılıklar, öğrencilerin yatay geçiş yöntemi ile diğer MYO'ların Adalet programlarına geçiş yapmaları aşamasında sorun teşkil etmektedir. Zira Yüksek Öğretim Kanunu ve ilgili yönetmelikler (örneğin Yalova Üniversitesi Ön Lisans Eğitim Öğretim Yönetmeliği) uyarınca öğrencinin yatay geçiş yapacağı

Yükseköğretim Kurumu ders planlarında daha önce almış olduğu derslerin karşılığının aynı teorik saat ve akts (kredi) değerinin karşılığı bulunmalıdır. Oysa Türk hukukunda bu hususta bir düzenleme olmaması sebebiyle (Yüksek Öğretim Kanunu ilgili hususta yalnızca 4 dönem ve 120 AKTS şartlarını belirlemiş, bunun dışında, dönem içerisindeki AKTS miktarları ve zorunlu ve seçimlik ders dağılımları ve teorik saat aralıkları hakkında herhangi bir çerçeve düzenleme yapmamıştır) az sayıda öğrenci yatay geçiş yapabilmekte ve bununla birlikte, kabul edilen öğrencilerin intibakları da zor şartlar altında gerçekleşmektedir. Anılan farklı uygulamalar, özellikle mezuniyet aşamasında öğrencinin dönem ya da süre kaybetmesine yol açmaktadır. Bu durum ilgili Üniversitenin iş yükünün gereksiz yere artmasına neden olmaktadır.

5. Ön Lisans Düzeyinde Hukuk Eğitim ve Öğretiminin Düzenlenişi ve Çımarcık MYO Hukuk Bölümü Adalet Programı Örneği

Belirtmek gerekir ki, hukuk öğretimi ya da hukuk eğitimi arasında farklılıklar bulunmaktadır. Hukuk öğretimi, hukuk düşüncesini, temel hukuk prensiplerini tarihsel bir metotla neden- sonuç ilişkisi içerisinde öğrenciye aktaran bir metodoloji gerektirir. Böylece kurama dayalı düşünebilen hukukçu ya da hukuk bakış açısına sahip kimseler yetiştirmek hedeflenmelidir. Hukuk bilgisinden ziyade hukuk kültürü ve hukuk becerisi kazandırmak, hukuk öğretimi ile gerçekleşir (Sav, 1993:209). Hukuk uygulaması sırasında edinilmiş olan hukuk bilgisinin bir hukukçu bakış açısıyla yorumlanması, söz konusu bilginin hukuk yöntemine uygun sırayla ve tüm bunların yanı sıra adalet duygusu ile uygulanması gerekir. İşte bu noktada hukukçuya adalet duygusu ve hukuk düşüncesi hukuk eğitimi içerisinde verilmiş olması gereklidir.

1990'lı yılların başından bu yana Türk Hukukundaki hukuk eğitime yönelik eğilim, fakülteler ve akademilerde yalnızca hukuk eğitiminin verilmesi (mesleki eğitimden arındırılmış, yalnızca hukuk kültürü, yorumu ve adalet duygusunun verildiği sistem) gerektiği, hukuk uygulamalarına ilişkin mesleki eğitimin ise, baro ve meslek kuruluşlarına bırakılması gerektiği yönündeydi. Oysa, yukarıda da belirttiğimiz üzere, gerek dünyadaki hukuk kliniklerine yönelen uygulamalı hukuk eğitimi, gerekse Adalet MYO'lar ve Meslek Yüksekokullarındaki artış ile hukuk uygulamacısına destek elemanı yetiştiren akademilerin artışı ülkemizde hukuk eğitimi ile meslek eğitiminin bir arada verilmesi gerekliliğini gündeme getirmektedir.

Zira uygulamacılar içerisinde adalet duygusunun ve adalet meslek etiğinin eksildiği yönündeki eleştirilerin artması, hukukçunun meslek eğitimini emanet ettiğimiz meslek kuruluşlarındaki eğitim üzerinde de şüpheler oluşmasına yol açmaktadır. Bu sebeple hukuk kültürü ve hukuk eğitiminin henüz unutulmamış olduğu fakülte ve yüksekokul sıralarında hukukçuya ayrıca meslek eğitiminin de verilmesindeki faydalar günümüzde yargı ve hukuk piyasasından gelen olumlu dönüşlerle desteklenmektedir.

Bu bağlamda Türk Hukuk eğitimi uygulamalarını irdelersek; Adalet MYO'lar bünyesinde, Hukuk Bölümü çatısı altında Adalet ve Sosyal Güvenlik programları olmak üzere iki program açılabilir. Bunun karşılığında Hukuk Fakültesine Bağlı Adalet MYO'lar içerisinde Adalet Bölümü yanı sıra Hukuk Sekreterliği

Bölümü (Ankara üniv. Hukuk Fak. Adalet MYO) ve hatta İngilizce Hukuk Sekreterliği Bölümü (İstanbul Üniv. Hukuk Fak. Adalet MYO) bulunmaktadır. Bazı üniversitelerde Adalet Programı uzaktan eğitim şeklinde icra edilmektedir (Ankara Üniversitesi örgün öğretim dışındakiler, İstanbul Üniversitesi). Atatürk ve Anadolu Üniversiteleri bünyesinde bulunan Açık Öğretim Fakültelerinde de Açık Öğretim şeklinde Adalet Programı eğitimi verilmektedir (Balkan ve Üstüntaş, 2013:100).

Ön Lisans düzeyinde teorik hukuk eğitimi, Temel Hukuk, Anayasa Hukuku, Medeni Hukuk, Ceza Hukuku, gibi kamu ve özel hukukun temel dallarından oluşmaktadır. Ders içerikleri her üniversiteye göre değişebilmektedir. Adalet Programlarında diğer ön lisans programları gibi ortak müfredat bulunmamaktadır. Tüm bunların yanı sıra der planlaması içerisinde adalet meslek eğitimine dönük dersler de bulunmaktadır. Bunlar Klavye Tekniği, Hukuk Dili ve Adli Yazışmalar, Kalem Mevzuatı dersleri gibi öğrencilerin kariyer mesleklerini icra ederken kendisine lazım olan mesleki bilginin teorik ve pratik düzeyde öğretilmesini esas alan derslerdir. Öğrenciler her üniversitede farklı sürelerde olmak üzere zorunlu staja tabidirler. Bu stajlar Adliyeler ve Hukuk Bürolarında yaptırılmaktadır. Böylece Program öğrencisi teorik ve pratik bilgisini meslek hayatındaki uygulamada görmektedir.

Hukuk eğitiminin mesleki eğitiminden ayrı tutulmaksızın ön lisans düzeyinde uygulanabileceğine ve bundan doğan yararları örnek kabildinden Yalova Üniversitesi Çınarcık MYO Hukuk Bölümü Adalet Programının ders planı aşağıdaki gibidir.

Şekil 5: Çınarcık MYO Adalet 1. Dönem Dersleri

1. Dönem Zorunlu Dersler						
BİM Kodu	Ders Kodu	Adı	Turu	Dili	T + U + K	AKTS Kredisi
23091004	AİB101	Atatürk İktiden ve İnkılap Tarihi - I	Zorunlu	İngilizce	2 + 0 + 0	3
23091023	TDB101	TÜRK DİLİ - I	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 0	3
23091024	YDB101	YABANCI DİL (İNGİLİZCE) - I	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 0	3
23091032	ÇAD109	YARGI ÖRGÜTÜ	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 2	2
23091031	ÇAD105	KLAVYE TEKNİĞİ I	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 2	2
23091030	ÖHG101	HUKUKA GİRİŞ	Zorunlu	Türkçe	3 + 0 + 3	3
23091029	ÇAD101	MEDENİ HUKUK	Zorunlu	Türkçe	4 + 0 + 4	4
23091038	ENF101	BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ	Zorunlu	Türkçe	1 + 1 + 2	3
23091037	ÇAD121	ANAYASA HUKUKU	Zorunlu	Türkçe	4 + 0 + 4	4
23091S01	SEC101	1. Y. SEÇMELİ DERSLER Bu gruptan en az 4 AKTS'lik ders seçilmelidir	Seç. Havuz	Türkçe	0 + 0 + 0	0
						27

Şekil 6: 2. Dönem Zorunlu Dersleri

2. Dönem Zorunlu Dersler						
BİM Kodu	Ders Kodu	Adı	Turu	Dili	T + U + K	AKTS Kredisi
23092003	AİB102	ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ - II	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 0	3
23092019	TDB102	TÜRK DİLİ - II	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 0	3
23092023	YDB102	YABANCI DİL (İNGİLİZCE) - II	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 0	3
23092027	ÇAD124	İDARE HUKUKU	Zorunlu	Türkçe	3 + 0 + 3	3
23092026	ÇAD104	BORÇLAR HUKUKU	Zorunlu	Türkçe	4 + 0 + 4	4
23092035	ÇAD106	MEDENİ USUL HUKUKU	Zorunlu	Türkçe	4 + 0 + 4	4
23092034	ÇAD114	TEBLİGAT HUKUKU	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 2	2
23092038	ÇAD108	KLAVYE TEKNİĞİ II	Zorunlu	Türkçe	0 + 2 + 2	2
23092041	ÇAD132	DIKSIYON VE BEDEN DİLİ	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 2	1
23092S02	SEC204	2. Y. SEÇMELİ Bu gruptan en az 4 AKTS'lik ders seçilmelidir	Seç. Havuz	Türkçe	0 + 0 + 0	0
23092S03	SEC200	2. Y. SEÇMELİ DERSLER Bu gruptan en az	Seç.	Türkçe	2 + 0 + 2	2

Şekil 7: 3. Dönem Dersleri

3. Dönem Zorunlu Dersler						
BİM Kodu	Ders Kodu	Adı	Türü	Dili	T + U + K	AKTS Kredisi
23093003	ÇAD203	CEZA HUKUKU	Zorunlu	Türkçe	3 + 0 + 3	4
23093031	ÇAD201	TİCARET HUKUKU I	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 2	3
23093026	ÇAD209	KLAVYE TEKNİĞİ III	Zorunlu	Türkçe	0 + 2 + 2	2
23093025	ÇAD205	İCRA HUKUKU	Zorunlu	Türkçe	4 + 0 + 4	5
23093024	ÇAD215	HUKUK DİLİ VE ADLİ YAZIŞMA	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 2	3
23093023	ÇAD211	EŞYA HUKUKU	Zorunlu	Türkçe	3 + 0 + 3	4
23093S01	SEC301	3. YY SEÇMELİ	Seç. Havuz	Türkçe	0 + 0 + 0	0
23093S02	SEC303	3. YY SEÇMELİ Bu gruptan en az 4 AKTS lik ders seçilmelidir	Seç. Havuz	Türkçe	0 + 0 + 0	4
						25

Şekil 8: 4. Dönem Dersleri

BİM Kodu	Ders Kodu	Adı	Türü	Dili	T + U + K	AKTS Kredisi
23094009	ÇAD206	İFLAS HUKUKU	Zorunlu	Türkçe	3 + 0 + 3	4
23094040	ÇAD218	İŞ VE SOSYAL GÜVENLİK HUKUKU	Zorunlu	Türkçe	3 + 0 + 3	4
23094039	ÇAD210	KLAVYE TEKNİĞİ IV	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 2	2
23094038	ÇAD202	TİCARET HUKUKU II	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 2	3
23094035	ÇAD212	CEZAEVİ İDARESİ VE İNFAZ BİLGİSİ	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 2	3
23094034	ÇAD204	CEZA USUL HUKUKU	Zorunlu	Türkçe	3 + 0 + 3	4
23094043	ÇAD 228	STAJ	Zorunlu	Türkçe	0 + 0 + 0	8
23094045	ÇAD112	KALEM MEVZUATI VE İŞLEMLERİ	Zorunlu	Türkçe	2 + 0 + 2	3
23094S01	SEC402	4. YY SEÇMELİ Bu gruptan en az 2 AKTS lik ders seçilmelidir	Seç. Havuz	Türkçe	0 + 0 + 0	0
23094S02	SEC404	4. YY SEÇMELİ Bu gruptan en az 4 AKTS lik ders seçilmelidir	Seç. Havuz	Türkçe	0 + 0 + 0	4
23094S03	SEC400	4. YY SEÇMELİ DERSLER	Seç. Havuz	Türkçe	2 + 0 + 2	2

Görüldüğü üzere hukuk derslerine ilişkin yoğun bir program uygulanmakta Anayasa Hukuku, Medeni Hukuk ve Ticaret Hukuku dersleri çoğu Adalet Programları ve Adalet MYO'ların ders planlamasından farklı olarak 4 saat içerisinde verilmek ve bunların birer saatinde o hafta verilen teorik bilginin uygulamasına ilişkin güncel yargı içtihatları ve senaryolardan oluşan pratik olay incelemeleri yapılmaktadır. Buna karşılık her hukuk dersine temel alınan bilimsel kaynağın yanında öğrencinin sosyolojik ve felsefi bakış açısını geliştirmeye yönelik bilimsel, felsefi ve sosyoloji eserlerden seçilen kitapların incelemesine ilişkin seminer ödevleri öğrencilere hazırlanmaktadır.

Hukuk Fakülteleri bünyesinde kurulan ve uygulamasının ülkemizde sınırlı olduğu hukuk kliniklerine benzer bir uygulama Çınarcık MYO içerisinde Hukuk Araştırmaları Öğrenci Kulübü faaliyetleridir. 2015 yılında kurulan kulüp bugüne dek İnsan Hakları Hukuku, Ceza Hukuku ve Anayasa Hukuku konularında MYO genelinde panel düzenlemiş, çeşitli blog ve sosyal medya araçlarıyla makaleler yayınlamış, Başkanlık Sistemi, Adalet ve Avukatlık ve Takip Memurluğu Üzerine Mesleki Söyleşiler konulu üç adet de Üniversite bünyesinde panel düzenlemiştir. Bu amaçla, Yalova Barosu ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi ile işbirliği gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu etkinliklerin öğrenciler üzerinde farkındalık yarattığı gözlemlenmiştir. Nitekim, bu yıl yapılan etkinliklerden birinde, Mülteci Hukuku alanında bir belgesel hazırlanarak TRT Belgesel TV yarışmasına katılmıştır. Son olarak yapılan etkinliklerin yerel ve ulusal basın aracılığıyla tanıtımının yapılması öğrencilerin özgüvenini artırdığı gibi mesleğe bakış açılarını değiştirmiştir. Zira hukuk eğitimine mesleki eğitim yanında ağırlık verilmesi program öğrencilerimizin DGS sınavındaki başarısını da artırmıştır. 2012 yılında 1, 2013

yılında 1, 2014 yılında 6, 2015 yılında 3 öğrencimiz DGS ile hukuk fakültesine geçiş yapmıştır.

6. Adalet Meslek Etiğinin Hukuk Eğitiminde Yer Alması Gerekliliği ve Ön Lisans Düzeyinde Uygulanabilirliği

Hukuk Eğitiminde ve meslek eğitimi içerisinde olması gerektiğini düşündüğümüz bir diğer husus ise etik değerlerdir. Bilindiği üzere ülkemizde gerek avukatlıkta, gerek hâkimliğe girişte, gerekse de bir icra müdürü ya da infaz koruma memuru istihdamında etik değerlerin ölçümüne dair herhangi bir sınav- ölçme değerlendirme programı bulunmamaktadır.

Oysa ABD hukukunda henüz hukuk fakültesi düzeyinde "mesleki sorumluluk" adlı bir ders alınmaktadır. Baroya giren bir avukatın ise mesleği icrasından önce "mesleki sorumluluk" adlı bir sınava tabi tutulmaktadır (Gehring, A., 2003:181). Türk hukuku açısından Barolarda gerçekleştirilen staj eğitimi içerisinde meslek etiğine dair zaman zaman toplantılar yapılabilmekteyse de bu her baro ve meslek kuruluşu için geçerli değildir. Ayrıca stajyer avukatın bu toplantılar neticesinde bir sınava tabi tutulması da söz konusu değildir. Son olarak Hukuk fakülteleri içerisindeki hukuk eğitiminde mesleki bir eğitim verilmediğinden etik değerlere dair bir ders bulunmamaktadır. Ancak Adalet Programları ve Adalet MYO'ların bazılarının ders planlarında "Adalet Meslek Etiği" ya da "Yargı Etiği" adı altında seçimlik veya zorunlu derslerin yer aldığı görülmektedir. Yalova Üniversitesi Adalet Programı açısından konuyu ele aldığımızda 2017 ders planlamasında söz konusu dersin zorunlu ders olarak okutulması gündeme alınmıştır. Ne var ki, bu hususta hem hukuk fakültelerine, hem de Adalet Programlarına ortak bir yükümlülük getirilmesine dair düzenleme yapılmasına gerek görmekteyiz. Kanaatimizce etik değerler de hukuk kültürünün ayrılmaz bir parçası olup hukukçuya ve adliye personelinin bu hususta eğitilmesi baro ve meslek kuruluşlarına bırakılmamalıdır.

7. Sonuç

Çalışmamızda belirttiğimiz tüm bu hususlar ışığında vardığımız sonuç ve çözüm önerileri aşağıdaki şekildedir.

Hukuk eğitiminin yalnızca teorik ve kuramsal bir eğitim olarak kalmasına dair fikirler günümüzde terk edilerek dünyadaki hukuk akademilerinin ön plana çıkardığı hukuk klinikleri aracılığı ile mesleki eğitimin de hukuk akademilerinde uygulanması ve bu alanda yapılan çalışmaların çoğaltılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Hukuk kliniklerinin hukuk eğitimi içerisinde yaygınlaştırılması ve hukuk kliniği olarak tarif edilebilecek diğer uygulamalara ön lisans düzeyinde de yer verilmesi mümkündür. Buna karşılık söz konusu klinik uygulamaları faaliyetlerinin ilgili Baro ve meslek kuruluşları ile işbirliğine gidilerek ön lisans düzeyindeki hukuk eğitimi içerisine dahil edilmesi konusunda çalışmalar yapılması gereklidir.

Hukuk eğitimi ön lisans düzeyinde mesleki eğitimin yanında uygulanmaktadır. Staj eğitiminin yanında öğrencilere hukuk kültürünü ve adalet duygusunu aşılacak teorik ders saatlerinin artırılması ve arttırılan ders saatlerinde yargı içtihatlarına hukuk felsefesi konularına ve güncel gelişmelere ışık tutacak pratik olay

öğrenci hareketliliğine yer verilmediği görülmektedir. Bu konuda üniversitelerin teşvik edilerek MYO'lara destek verecek yönetmeliklerin hazırlanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Adalet Meslek Etiği derslerinin müfredatta yer alması için hem hukuk fakültelerine hem de Adalet Programlarına ortak bir yükümlülük getirilmesine gerek görmekteyiz. Ayrıca baro ve meslek kuruluşları yanı sıra adliye personeli istihdamı ve özellikle Adalet Bakanlığı'nın hakim ve savcılarının istihdamına yönelik yaptıkları sınavlarda mesleki etik değerlerinde ölçülmesi konusunda düzenleme yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Balkan, A., ve Üstüntaş, İ., 2013: Mesleki eğitimde yeni cazibe merkezleri: Adalet meslek yüksekokulları, *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.2, 97-117.
- Cotterrell R., (2012), What is transnational law?, Vol.37, Law& Social Inquiry, pp. 500-524.
- D'Amelio, M., Akgüc, A. (1936), Hukuk kliniği, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2, 70-74.
- Darlan-Smith E., (2015), *The crisis in legal education: Embracing ethnographic approaches to law*, A Dickson Poon Transnational Law Institute, King's College London Research Paper Series.
- Dimitrova-Simeonova, S. (2008), Legal Clinic of Burgas Free University. *Uluslararası Boyutuyla Hukuk Eğitimi ve Avukatlık Mesleğine Giriş Sempozyumu* (s. 262-269). Edirne: TBB.
- Gehringer, A., 2003, Dünyada hukuk öğrenimi ve hukukçunun eğitimi, *TBB Hukuk Öğrenimi ve Hukukçunun Eğitimi Toplantısı*, 165-192.
- Gürseler, G., Pekcanitez, H., Çetiner, S., Işıқтаç, Y., Oğuz, A., Erdal, M., (2008). Avrupa'da hukuk eğitimi, *Uluslararası Boyutuyla Hukuk Eğitimi ve Avukatlık Mesleğine Giriş Sempozyumu* (s. 61-67). Edirne: TBB.
- Hativa, N. (2000), Teaching large classes well: An outsider's view, *Journal of Legal Education*, 50, 95-111.
- Sav, A., 1993, Hukuk öğrenimi-meslek eğitimi, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S.2, 206-212.
- Sommerland H. , Harris-Short S., Steven V., Young R. , (2015), *The Futures of Legal Education and the Legal Profession*, Hart Publishing.
- Tahiroğlu B., (1970), Platon'un hukuk anlayışı, S.1-4, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası Ord. Prof. Dr. M. Reşit Belgesay Hatıra Sayısı*, 349-370.
- Uyumaz, A.; Erdoğan, K. (2015), Karşılaştırmalı hukukta ve türk hukukunda hukuk kliniği, *AÜHFD*, S.64 (2), 459-505.

- <https://www.anadolu.edu.tr/uploads/anadolu/ckfinder/web/files/hukuk-klinikleri-birimi-yonergesi.pdf>, (erişim tarihi: 05.03.2017)
- <http://hukukklinikleri.hukukfelsefesi.org/calisma-yontemi/>, (erişim tarihi:06.03.2017).
- http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjXdX6gMrSAhVC3iwKHT0KDT0QFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ua.gov.tr%2Fdocs%2Fhalklaili%25C5%259Fkiler%2Ferasmus_istatistikleri.pdf%3Fsfvrsn%3D0&usg=AFQjCNHHQvu-yv92r75ke7nLsjN0HhadEw&bvm=bv.149397726,bs.2,d.bGg, (erişim tarihi: 01.03.2017).
- http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/2lLX6+Yalova_Universitesi2015_Yili_Faaliyet_Raporu.pdf, (erişim tarihi: 01.03.2017).
- <http://bologna.yalova.edu.tr/tr/schedule/5/13/188/1/2015/ders-programi.aspx>, (erişim tarihi:08.03.2017).

© Copyright of Journal of Current Researches on Social Science is the property of Strategic Research Academy and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.